

De maatschappelijke taak van het
onderwijs in relatie tot het preventief
jeugdbeleid

Colofon

Uitgever: JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding
Tekst: Paulien van Katwijk, JSO
Datum uitgave: Januari 2010
Bezoekadres: JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding
Nieuwe Gouwe Westzijde 1, 2802 AN Gouda
Postbus 540, 2800 AM Gouda
T 0182 547888
F 0182 547889
E info@jso.nl
www.jsso.nl

Copyright © 2010 JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding
Uit deze uitgave mag niets worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk,
fotokopie, microfilm, retrieval systemen of op welke andere wijze dan ook zonder toestemming van JSO.

De maatschappelijke taak van het onderwijs in relatie tot het preventief jeugdbeleid

1. Optimale ontwikkelingskansen voor kinderen

De maatschappelijke taak van het onderwijs is een actueel en veelzijdig onderwerp. Voor het oplossen van allerlei maatschappelijke problemen wordt er nogal eens naar de school gekeken. Belangrijk is dat elke school op dit gebied haar positie bepaalt en duidelijke keuzes maakt. Maar van zeker zo groot belang is dat ook de omgeving van de school haar verantwoordelijkheid neemt. Immers, alleen in onderlinge afstemming en samenwerking tussen school en omgeving kunnen optimale ontwikkelingskansen worden gecreëerd voor kinderen!

Maatschappelijke opdracht

In december 2009 kwamen vertegenwoordigers uit het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en gemeenten bij elkaar om na te denken over de maatschappelijke opdracht van de school. De bijeenkomst was georganiseerd door JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding, in samenwerking met AVS (Algemene Vereniging Schoolleiders). Doel was om vanuit de dagelijkse praktijk te komen tot een meer overkoepelende visie op het begrip maatschappelijke taak van het onderwijs. Hierbij werd ook de relatie gelegd met het gemeentelijk preventief jeugdbeleid.

De deelnemers kijken terug op een inspirerende bijeenkomst met als opbrengst een aantal richtvragen die scholen en gemeenten kunnen helpen om hun positie te bepalen en vorm te geven aan hun onderlinge samenwerking. Deze richtvragen zijn verwerkt in onderstaand artikel.

Gedeelde verantwoordelijkheid

De maatschappelijke taak van de school heeft vele facetten. Dit bleek ook wel uit de inventarisatie van activiteiten op dit gebied onder de deelnemers aan de bijeenkomst. Vele en zeer verschillende activiteiten werden genoemd, bijvoorbeeld op het gebied van opvang, buitenschoolse activiteiten, huiswerkbegeleiding, het bevorderen van een gezonde leefstijl, projectonderwijs, maatschappelijke stage, taalcursussen voor ouders en opvoedingsondersteuning. Juist deze diversiteit maakt van 'de maatschappelijke taak' een lastig begrip.

Monique Turkenburg hanteert in 'Grenzen aan de maatschappelijke opdracht van de school' (SCP, 2005) de volgende definitie: *"Onder de maatschappelijke opdracht van de school worden al die maatschappelijk vragen en problemen verstaan die op de school afkomen en waarop de school – uit eigen ambitie of door externe druk – kan reageren door naast reguliere onderwijstaken allerlei vormen van extra ondersteuning en zorg aan te bieden."*

Deze definitie is geformuleerd vanuit het perspectief van de school. In zekere zin is dit een eenzijdige insteek. Ook de omgeving van de school is betrokken en heeft samen met de school een gedeelde verantwoordelijkheid in het vormgeven van de maatschappelijke taak.

Waarom maatschappelijke taken?

Scholen kunnen vele motieven hebben om vorm te willen aan hun maatschappelijke taken. Tijdens de bijeenkomst worden de volgende drijfveren benoemd:

- Talentontwikkeling: een brede oriëntatie; veelzijdige benadering van het kind (kind ontwikkelt zich op vele vlakken);
- Op gang brengen van bewustwording bij de leerlingen dat zij onderdeel uitmaken van de maatschappij;
- Verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van kinderen (maar ook ouders en maatschappij); samen verantwoordelijk zijn voor elkaar;

- Bestrijden van achterstanden;
- Bevorderen van de samenwerking tussen school en omgeving.

Kansen en bedenkingen

Kansen worden er vooral gezien op het gebied van het vormgeven en versterken van preventief beleid, het versterken van de relatie met de omgeving (ouders, buurt, samenleving) en het bieden van een rijk en gevarieerd leer- en ontwikkelklimaat.

Bedenkingen zijn er ook. Extra taken brengen extra werkdruk mee voor het team. Bovendien worden er van het team andere competenties verwacht, waar mogelijk niet (altijd) aan voldaan kan worden. Beducht is men ook voor politieke hypes. Er moeten stabiele keuzes worden gemaakt, zodat scholen duurzaam kunnen investeren in hun ontwikkeling. Daarnaast is het belangrijk om in het bos (het vormgeven van allerlei taken) altijd de bomen (de kinderen) te blijven zien, want om hen gaat het en moet het blijven gaan.

Ook kan het onderwijs het niet alleen. Om optimale ontwikkelingskansen te kunnen creëren voor kinderen is samenwerking en gedeelde verantwoordelijkheid tussen school en omgeving een 'must'. Dit is een reden te meer om te bezien wat de omgeving van de school kan bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen.

Samen met partners

Om vorm te kunnen geven aan hun maatschappelijke taken is een participerende omgeving noodzakelijk, menen de deelnemers tijdens de bijeenkomst. Zonder samenwerkingspartners die meedenken en meedoen, lukt het niet! Ook moet er voldoende draagvlak zijn binnen alle gelederen (bestuur, directie, team, medezeggenschapsraad). Daarnaast zijn gedreven leiderschap, bevlogenheid, inzet, creativiteit en visie van belang. En *last but not least*, er moet voldoende geïnvesteerd worden. Want ook al zit het met alle overige voorwaarden wel goed, zonder de benodigde middelen komen ontwikkelingen niet (goed) van de grond.

2. Scholen: visieontwikkeling

Het vormgeven aan de maatschappelijke taken van de school gebeurt in een wisselwerking tussen school en omgeving. De school is onlosmakelijk met haar omgeving verbonden. Deze omgeving (de wijk, de buurt, de overheid, de samenleving) vraagt veel van de school. Maatschappelijke problemen worden gemakkelijk bij de school neergelegd, omdat immers (vrijwel) alle kinderen en jongeren van 4-16 jaar een school bezoeken.

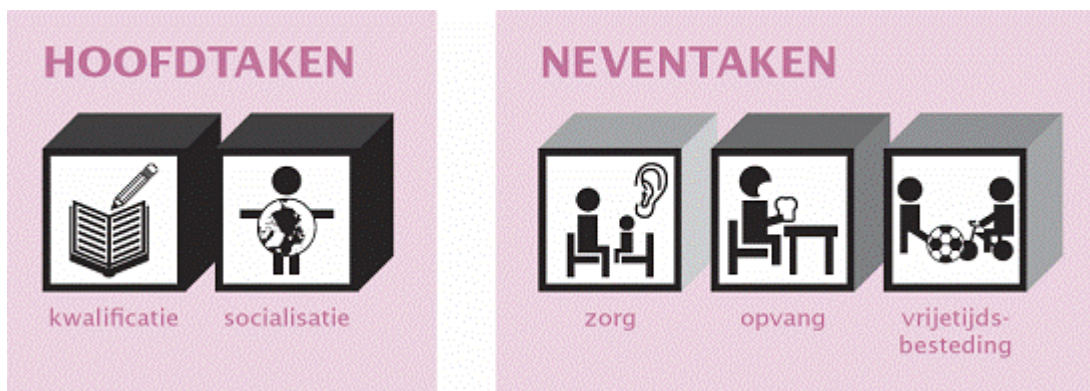
Filter

Het is van groot belang dat scholen een visie ontwikkelen op hun maatschappelijke taak. Een visie werkt als een soort filter. Als een school helder heeft wat voor soort school ze wil zijn, kan een weloverwogen keuze worden gemaakt voor het wel of juist niet oppakken van bepaalde maatschappelijke taken. Waarmee niet gezegd wil zijn dat deze keuze dan ook altijd gemakkelijk is. Steeds zullen zich nieuwe situaties aandienen die om een afweging vragen. De geformuleerde visie geeft hierbij het kader aan. Hierbij is het natuurlijk van groot belang dat deze visie breed wordt gedragen.

Vanuit de visie kan ook de communicatie naar buiten toe helder zijn en weet de omgeving wat zij wel en niet van de school kan en mag verwachten. Hiermee neemt de school zelf zoveel mogelijk de regie in handen en wordt het risico dat de school zich overbelast gaat voelen, aanzienlijk kleiner.

Model 1: afwegingskader

Ook de Onderwijsraad¹ (Onderwijsraad, 2008) geeft het belang aan van het ontwikkelen van een eigen visie op de maatschappelijke taak door de school. Zij heeft een afwegingskader ontwikkeld, dat scholen kan helpen om tot een afgewogen besluit te komen. Hierin spelen de onderwijsvisie, de omgeving en de mogelijkheden van de school een belangrijke rol. Daarbij mogen de hoofdfuncties van iedere school, kwalificeren en socialiseren, niet in het gedrang komen.

“Kwalificeren én socialiseren vormen de hoofdfuncties van iedere school. Dat is ook het uitgangspunt voor scholen wanneer zij hun positie bepalen in hun omgeving. Elke school dient leerlingen voor te bereiden op vervolgonderwijs en / of toekomstige arbeid door de daarvoor benodigde kennis en vaardigheden over te dragen. Scholen vervullen daarnaast een socialiserende functie: zij zijn immers ook opgericht om leerlingen voor te bereiden op deelname aan de samenleving, door hen te vormen in waarden, normen en attitudes die daarvoor nodig zijn.”

Bron: Onderwijs en maatschappelijke verwachtingen (Onderwijsraad, 2008)

(illustratie: Onderwijsraad, 2008)

¹ Onderwijs en maatschappelijke verwachtingen (adviesrapport), Onderwijsraad (2008)

Drie varianten

De Onderwijsraad (Onderwijsraad, 2008) heeft de diverse schooltypen geordend in drie varianten:

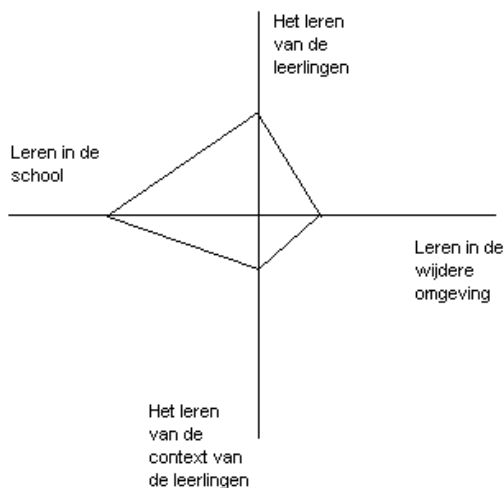
1. De multifunctionele school: dit is de 'maximumvariant'. De school verbreedt doelen, doelgroepen en werkwijzen en pakt naast de twee hoofdfuncties ook andere functies en bijbehorende taken op, zoals ontspanning en opvang. Daarmee is de school een brede maatschappelijke instelling;
2. De 'sobere' school: dit is de 'minimumvariant'. Deze school focust op de wettelijke kwalificerende en socialiserende functie;
3. De netwerkschool: dit is een tussenvariant. De school neemt extra taken op zich en zoekt in de uitvoering ervan vooral samenwerking met andere partners.

De Onderwijsraad spreekt geen voorkeur uit voor een van de varianten, maar vindt dat scholen hierin zelf hun keuze moeten kunnen bepalen.

Model 2: educational society

Een ander model dat scholen houvast kan bieden bij het bepalen van hun positie is het denkmodel van de *educational society*². Dit denkmodel heeft als kern de wederzijdse verantwoordelijkheid van onderwijs en maatschappij voor de opgroeiende generatie.

Het bij dit denkmodel bruikbare schema³ geeft een classificatie van vormgevingen aan de relatie tussen de school en haar maatschappelijke omgeving. Het schema bevat een horizontale en een verticale as. De verticale as bevat als polen: 'het leren van de leerlingen' en 'het leren van de context van de leerlingen'. De horizontale as heeft de polen: 'leren in de school' en 'leren in de ruimere omgeving'. Door middel van het plaatsen van punten op de assen kan de school haar huidige positie en haar (gewenste) toekomstige positie aangeven. De school maakt zo inzichtelijk in welke richting(en) zij zich verder wil ontwikkelen.

² Barber M., *The Learning Game: Arguments for an Education Revolution* (1996)

³ Higham P., Hopkins D., Matthews P., *System leadership in Practise* (2009)

Model 3: zelf aan de slag

Tijdens de bijeenkomst in december is ook door de deelnemers nagedacht over de wijze waarop scholen tot een visie op hun maatschappelijke taak zouden kunnen komen. Zij hebben voor de scholen de volgende richtvragen geformuleerd:

1. Wat is onze visie op onderwijs en op de maatschappelijke taak van de school? Welke (maatschappelijke) doelen willen wij bereiken?
2. Wat doen we allemaal al op het gebied van de maatschappelijke taak? Wat is de toegevoegde waarde van het inzetten van (bepaalde) maatschappelijke taken voor het bereiken van onze doelen?
3. Omgevingsanalyse: Wat hebben onze kinderen nodig en wat betekent dit voor ons onderwijs? En voor onze maatschappelijke taken? Wat zijn de wensen/behoefte van onze stakeholders?
4. Wat zijn de gemeentelijke beleidskaders? Hoe kunnen wij (in samenwerking met de gemeente en andere partners) vorm geven aan de school als vindplaats voor het behalen van doelen uit het lokale jeugdbeleid?
5. Op basis van vraag 1 t/m 4: Wat is onze ambitie op het gebied van maatschappelijke taken? Wat is haalbaar? Wat en wie hebben we nodig? Welke stappen gaan we zetten en wanneer?

Het beantwoorden van deze vragen kan scholen helpen bij het maken van keuzes met betrekking tot de invulling van hun maatschappelijke opdracht.

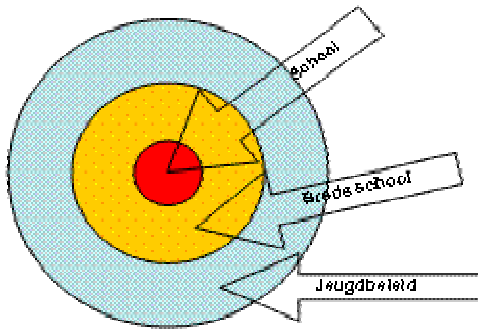
3. Gemeenten: preventief jeugdbeleid

Behalve vanuit het perspectief van de school, valt de maatschappelijke taak van het onderwijs ook te bezien vanuit het perspectief van de gemeente. De gemeente is verantwoordelijk voor het voeren van een samenhangend preventief jeugdbeleid. Dit lokale jeugdbeleid geeft uitvoering aan de wettelijke taken van de gemeente (waaronder de WMO⁴), maar geeft ook inhoud aan de visie van de gemeente op jeugd en jongeren en de wijze waarop de gemeente wil samenwerken met het maatschappelijk veld om haar doelstellingen te bereiken. Voor het realiseren van de doelen uit het jeugdbeleid is het onderwijs als vindplaats voor de gemeente een belangrijke samenwerkingspartner.

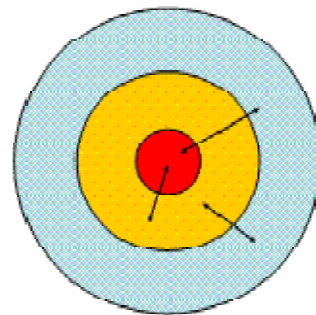
Samen optrekken

Door te investeren in bijvoorbeeld de Brede School⁵ worden gezamenlijke doelen gericht op preventieve taken vanuit het jeugdbeleid versterkt. Scholen kunnen dit niet alleen, ook maatschappelijke organisaties en de gemeente hebben hier een verantwoordelijkheid in.

Door *samen optrekken* kan uiting gegeven worden aan “de school als vindplaats”.

Onderscheid verschillende organisaties

Relatie en samenhang

(illustratie: J. van Berkel, JSO (2009))

Breed draagvlak

In het overleg tussen gemeente en onderwijs (vormgegeven in onder andere de LEA⁶) ontmoeten de visie van de school en de visie van de gemeente elkaar. In het ideale geval komen beide visies tot stand in relatie tot elkaar. Op deze manier kunnen op bepaalde onderwerpen een gedeelde visie en gedeelde doelstellingen ontstaan. Met als effect een breder draagvlak en meer afstemming en samenwerking tussen onderwijs, gemeente en eventuele andere samenwerkingspartners. Dit maakt de kans op het bereiken van duurzame resultaten een stuk groter. Winst dus voor alle betrokken partners, maar vooral ook voor de kinderen, jongeren en hun ouders!

Aansluiten bij doelen van de school

Ook de deelnemers aan de bijeenkomst in december zijn overtuigd van het belang van een goede samenwerking tussen school en gemeente. Wel waarschuwen zij voor het teveel inzetten van geld (zoals subsidies) als sturingsmechanisme. Voor het bereiken van resultaten is aansluiting bij de doelstellingen van de scholen van groot belang, evenals het structureel inzetten van middelen.

⁴ WMO staat voor Wet Maatschappelijke Ondersteuning

⁵ Hier gebruikt als verzamelterm voor alle (vaak uiteenlopende) initiatieven op dit gebied

⁶ LEA staat voor Lokale Educatieve Agenda

Resultaten zouden dan ook kwalitatief gemeten moeten worden, gericht op de vraag: doen we de goede dingen om onze gezamenlijke doelen te bereiken? En doen we deze goede dingen goed? Lastig blijft echter dat behaalde winst nooit terug te leiden is tot één enkele interventie.

De gemeente zelf aan de slag

Net als voor scholen, zijn tijdens de bijeenkomst ook voor gemeenten een aantal richtvragen geformuleerd. Het gaat hier om vragen die de gemeente zichzelf zou moeten stellen om vorm te geven aan haar relatie met het onderwijs (in het kader van te bereiken doelen uit het lokale jeugdbeleid).

De geformuleerde richtvragen zijn:

1. Weet ik wat ik moet weten om de samenwerking met het onderwijs vorm te geven? Welke informatie heb ik nog nodig en van wie?
2. Welke visie hebben scholen op het gemeentelijk jeugdbeleid en welke activiteiten worden in het kader daarvan al verricht?
Heeft de gemeente helder wat de rol van het onderwijs kan zijn?
3. Wat zijn de gemeenschappelijke doelen van scholen en gemeente?
4. Waar heeft het onderwijs behoefte aan?
5. Hoe kunnen de behoeften van het onderwijs door de gemeente worden ondersteund en gefaciliteerd?

Juist in de antwoorden op de vragen 4 en 5 liggen mogelijkheden voor wederkerigheid tussen scholen en samenleving. Deze wederkerigheid zal bijdragen aan een consistente context voor kinderen, waarbinnen zij zich zo optimaal mogelijk kunnen ontwikkelen.

4. Conclusie

De maatschappelijke taak van de school is een boeiend en veelzijdig onderwerp. Juist die veelzijdigheid maakt het onderwerp ook lastig. Als begrip is 'de maatschappelijke taak van de school' hierdoor soms moeilijk grijpbaar.

De school en haar omgeving

Toch is het van groot belang dat scholen een visie ontwikkelen op het invullen van hun maatschappelijke taak. Scholen zijn geen losstaande instituten meer, maar zijn onlosmakelijk verbonden met hun omgeving. Een visie geeft richting. Vanuit deze visie kunnen keuzes worden gemaakt, die de school vervolgens duidelijk en zelfbewust kan uitdragen naar de omgeving.

Uiteraard kan de school het niet alleen. Ook de omgeving van de school (in de brede zin van het woord) zal, vanuit de eigen verantwoordelijkheid, moeten bijdragen aan een context waarin kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen.

School als samenwerkingspartner

Voor de gemeente is het onderwijs een belangrijke samenwerkingspartner. De gemeente heeft de scholen nodig om (mede) uitvoering te geven aan het lokale jeugdbeleid. Scholen willen aan het bereiken van deze doelstellingen graag een bijdrage leveren, mits ze ondersteund en gefaciliteerd worden door de gemeente.

Afstemming en samenwerking tussen scholen en gemeente (en andere partners) is daarom van groot belang. De kans op het bereiken van duurzame resultaten wordt aanzienlijk groter wanneer sprake is van gezamenlijke, breed gedragen doelstellingen.

Meer stof tot praten

Over de maatschappelijke taak van de school raak je nooit uitgepraat. De deelnemers aan de bijeenkomst beamen dit. Ze hebben het als inspirerend en boeiend ervaren om met elkaar, vanuit verschillende invalshoeken, het onderwerp te verkennen en inhoud te geven.

Afgesproken is dat er in het voorjaar een vervolgbijeenkomst zal worden georganiseerd, met dezelfde deelnemers. Tijdens deze bijeenkomst zullen veelbelovende en succesvolle interventies centraal staan. Essentieel is dat de school en haar samenwerkingspartners (zoals gemeente en maatschappelijke organisaties) in gezamenlijke en gedeelde verantwoordelijkheid, voor alle kinderen en jongeren een omgeving creëren waarin zij zich optimaal kunnen ontwikkelen.

Dit vraagt een voortdurende aandacht en inspanning van alle betrokken partijen!

Informatie

Heeft u behoefte aan meer informatie? Heeft u zelf goede voorbeelden en/of wilt u ook bij dit onderwerp betrokken worden? Neem dan contact op met Paulien van Katwijk, projectleider/adviseur JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding, E p.van.katwijk@jso.nl, T 0182 547888